

Expertengroep Strafrecht van de Antwerpse Balie: Belgische gevangenen op het brekpunt

De Expertengroep Strafrecht van de Antwerpse Balie luidt de alarmbel over de aanhoudende en verergerende crisis in de Belgische gevangenen. Structurele overbevolking met honderden “grondslapers”, schaarse en ontoereikende gezondheidszorg (in het bijzonder psychiatrische zorg), een hoog aantal suïcides, personeelstekorten en veiligheidsincidenten, en een stoeve doorstroom van geïnterneerden naar forensische zorg zetten de rechtsstaat en de veiligheid in en buiten de gevangenen onder zware druk. De situatie is onhoudbaar en vergt onmiddellijke én gecoördineerde maatregelen.

Feiten en tendensen

Overbevolking en “grondslapers”

In 2025–2026 bereikte de gevangenispopulatie een recordpeil van ruim 13.000 gedetineerden, terwijl de capaciteit rond 11.000 plaatsen schommelt. In december 2025 werden recordaantallen “grondslapers” gerapporteerd (600 tot 672 personen die op de vloer moesten slapen), wat de extreme overbevolking en de schending van basisrechten scherp illustreert.

Herhaalde internationale waarschuwingen

Het Comité van Ministers van de Raad van Europa stelde op 5 december 2024 opnieuw vast dat België tekortschiet in doeltreffende structurele oplossingen tegen overbevolking en ontoereikende detentieomstandigheden. Het CPT (Comité ter Preventie van Foltering) bezocht België in 2025 en uitte in zijn jaarrapport ernstige bezorgdheid over de toenemende overbevolking.

In navolging hiervan besliste de internationale rechtshulpkamer van Amsterdam (IRK) ondertussen meermaals dat vanwege ernstige twijfels over de detentieomstandigheden in de Belgische gevangenen, niet kon worden ingegaan op overleveringsverzoeken vanuit België. De gevraagde overleveringen werden ofwel geweigerd ofwel opgeschort.

Gezondheidszorg en suïcidaliteit

Belangrijke signalen wijzen op ontoereikende (psychiatrische) zorg in detentie. Artsen riepen in 2025 publiek op tot ingrijpen; CTRG en Unia publiceerden een rapport over geestelijke gezondheid in gevangenen. De suïcidegraad in Belgische gevangenen behoort tot de hoogste in Europa, met suïcidedcijfers die beduidend boven Europese gemiddelden liggen.

Geïnterneerden in de gevangenis

Het aantal geïnterneerden dat in een gevangenis verblijft, blijft hoog. Wachtlijsten voor Forensisch Psychiatrische Centra (FPC) en een chronisch tekort aan gespecialiseerde zorg leiden ertoe dat ontoerekeningsvatbare personen zonder aangepaste behandeling in detentie blijven, in strijd met eerdere veroordelingen en aanbevelingen.

Personeelstekorten en veiligheid

Diverse inrichtingen kampen met een acuut tekort aan bewakings- en zorgpersoneel, met impact op basisveiligheid, regime, activiteiten en zorgcontinuïteit.

In Haren werden stakingen en een grootschalige gerechtelijke operatie gemeld. In Antwerpen (Begijnenstraat) stapelden incidenten en alarmsignalen zich op.

De nieuwe gevangenis van Dendermonde behoort, ondanks dat ze pas sinds december 2022 in gebruik werd genomen, tot de top 3 van de instellingen met de meeste grondslapers.

Nieuwe infrastructuur alleen volstaat niet zonder realistische personeels- en zorgplannen.

Lokale focus Antwerpen

De gevangenis in de Begijnenstraat blijft symbool staan voor structurele overbevolking, spanningen en incidenten. De nieuwe Antwerpse gevangenis (voorzien in 2026) kan pas soelaas bieden als de staffing en zorgketen op orde staan en de overgang zorgvuldig wordt beheerd. Zolang dat niet het geval is, dreigt de druk eenvoudigweg te verplaatsen.

Gevolgen voor rechtsstaat en veiligheid

De huidige toestand tast verschillende kernwaarden aan:

- Mensenwaardigheid en gezondheid: grondslapers, celoverbezetting en ontoereikende (psychiatrische) zorg zijn onverenigbaar met Europese standaarden en fundamentele rechten.
- Veiligheid van personeel, gedetineerden en samenleving: regimeverstoring, agressie en gebrekkige zorg werken ontvlambare situaties en recidive in de hand.
- Rechtszekerheid en geloofwaardigheid: uitgestelde strafuitvoering en noodmaatregelen zonder duurzame strategie ondermijnen vertrouwen in het strafrecht.

Oproep: vijf onmiddellijke werven

Menswaardige basis en stop op grondslapers

1. Wettelijk verbod op grondslapers met onmiddellijke handhaving en opvangcapaciteit via tijdelijke spreiding, noodbedden met waardige omstandigheden en gecontroleerde uitstroominstrumenten.
2. Wekelijkse transparante publicatie van bezettings- en grondslapercijfers per inrichting.

Zorg en internering hervormen

1. Versneld uitbreiden van FPC-capaciteit en forensische zorgbedden; waarborgen van doorstroom uit gevangenissen.
2. Heldere taak- en budgetoverdracht voor penitentiaire gezondheidszorg richting Volksgezondheid, met robuuste kwaliteitsnormen en triage voor psychiatrische urgentie.
3. Verplichte suïcidepreventieprogramma's met screening, monitoring en 24/7 crisisrespons.

Personeel en veiligheid stabiliseren

1. Versneld rekruteren en opleiden van cipiers en zorgprofielen; retentie via werkbare uurroosters, teamondersteuning en gerichte veiligheidsinvesteringen.
2. Zero tolerance en gespecialiseerde onderzoeken tegen o.a. smokkel, met bescherming van klokkenluiders.

Doorstroom en alternatieven versterken

1. Systematische inzet van elektronisch toezicht en werkstraffen waar passend, met voldoende begeleiding en slachtofferrechten in acht genomen.
2. In de voorlopige hechtenis: striktere proportionaliteits- en subsidiariteitstoets, met elektronisch toezicht als reële default voor laag- en middelhoogrisicocategorieën.
3. Versterk justitiehuisen en reclassering voor effectieve opvolging en re-integratie.

Realistische transitie voor Antwerpen

1. Een concreet, publiek transitieplan voor de migratie van Begijnenstraat naar de nieuwe gevangenis: staffing, zorgketen, IT, logistiek en toegang tot rechtsbijstand.
2. Geen sluitingen zonder bewezen personeels- en zorgdekking; betrokkenheid van de Antwerpse Commissie van Toezicht en de balie bij risico-inschatting en evaluatie.

Wat wij vragen aan de beleidsmakers

- Een interdepartementale crisiscamera gevangenen-zorg-personeel met maandelijks publieke voortgangsrapporten en meetbare doelstellingen (capaciteit, grondslapers, zorgdekking, suïcidepreventie).
- Een meerjareninvesteringsplan dat infrastructuur koppelt aan personeel, gezondheidszorg en re-integratie, met externe audit op uitvoering.
- Het afwijzen van symboolmaatregelen (zoals het huren van cellen in het buitenland) die proportionaliteit, procesrechten en nabijheid tot familie en advocaten ondermijnen; focus op oplossingen die rechtsstatelijk en duurzaam zijn.

Over de Expertengroep Strafrecht van de Antwerpse Balie

De Expertengroep Strafrecht van de Antwerpse balie verenigt strafpleiters uit de Antwerpse balie met praktijkervaring in alle facetten van het strafrecht en detentierecht.

Wij spreken vanuit de dagelijkse realiteit van advocaten, cliënten, rechtbanken en instellingen, en willen constructief meewerken aan een menswaardige, veilige en effectieve strafuitvoering.

Bronnen (selectie)

- VRT NWS: recordaantallen “grondslapers” en overbevolking (08/12/2025; 15/12/2025; 12/01/2026) <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2025/12/08/gevangeniswezen-grondslapers-record/> <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2025/12/15/nieuw-triest-record-672-grondslapers-in-gevangenen-totaal-a/> <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2026/01/12/overbevolking-gevangenen/>

- CTRG en FIRM: adviezen en tussenkomsten rond overbevolking en gevangenisregulering (2024–2025) https://ctrq.belgium.be/wp-content/uploads/2024/04/N_AV_2024_01_Advies-maatregelen-overbevolking.pdf https://ctrq.belgium.be/wp-content/uploads/2025/02/CTRQ_Advies-gevangenisregulering.pdf <https://www.foderalesinstitutmenschenrechte.be/nl/overbevolking-in-gevangenen-nieuwe-oproep-om-dringend-maatregelen-taken> <https://federaalinstituutmensenrechten.be/sites/default/files/2025-02/2024%20Tussenkomst%20Vasilescu%20overbevolking%20FIRM%20CTRQ.pdf>
- CPT/Raad van Europa: jaarlijkse bezorgdheden en bezoek België (2025) <https://www.coe.int/en/web/cpt/news-2025> <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/council-of-europe-anti-torture-committee-cpt-carries-out-a-periodic-visit-to-belgium>
- Suïcide in detentie en geestelijke gezondheid <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2025/07/29/aantal-zelfdodingen-in-belgische-gevangenen-bij-de-hoogste-va/> <https://www.zelfmoord1813.be/feiten-en-cijfers/fact-sheets/fact-sheet-zelfmoord-bij-personen-in-detentie> CTRG & Unia-rapport geestelijke gezondheid (2025): <https://ctrq.belgium.be/de-ctrq-en-unia-publiceren-een-verslag-over-geestelijke-gezondheid-in-detentie/>
- Geïnterneerden en FPC-capaciteit <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2023/09/22/geinterneerden-gevangenis-fpc/> NICC-rapport https://nicc.fgov.be/upload/publicaties/rapport_64b_interneringsinternering_nl.pdf (2025): https://nicc.fgov.be/upload/publicaties/rapport_64b_interneringsinternering_nl.pdf
- Haren en Antwerpen: personeelstekort en incidenten Haren: stakingen/operatie (2025): <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2025/08/19/gevangenispersonnel-van-haren-gaat-48-uur-staken-vanaf-donderdag/> OM over operatie Haren: <https://www.om-mp.be/nl/artikel/grote-gerechtigde-operatie-gevangenis-van-haren> Antwerpen Begijnenstraat: overbevolking en incidenten (2024–2025): Jaarverslag CvT Antwerpen (2024): <https://balieantwerpen.be/wp-content/uploads/2025/03/Jaarverslag-2024-Commissie-van-Toezicht-Antwerpen.pdf> VRT over overbevolking/actie Antwerpen (2025): <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2025/10/02/antwerpen-gevangenis-overbevolking-protestactie-directie-personeel/> Nieuwe gevangenis Antwerpen (personeel en timing): <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2026/01/12/overbevolking-gevangenen/>
- Alternatieven en doorstroom Cijfers elektronisch toezicht voorlopige hechtenis (2024): <https://www.vlaanderen.be/agentschap-justitie-en-handhaving/cijfers/cijfers-elektronisch-toezicht-2024>